

Beschrijving Der voornaamste afdeelingen, Eylanden, Dorpen en gehugten, geleegeen en behoorende onder het Noordhollandse Synodus Dus by een gesameld en beschreven door Gerrit Schoemaker

Beschrijving van het manuscript

De Koninklijke Bibliotheek kocht dit manuscript op de veiling Smissaert e.a. (Fred. Muller) Amsterdam, 3 april 1906 nr. 850. Het archiefnummer is 129C21. De band bestaat uit één maal gevouwen foliobladen; het bladformaat is 328 x 207 mm. De bladen zijn achteraf met potlood genummerd tot 210; daarna volgen nog 8 blanco bladen. Meestal is alleen de voorzijde der bladen beschreven; voor enkele beschrijvingen is meer dan één blad gebruikt. Sommige bladen zijn onbeschreven; in de lijst van onderwerpen zijn die overgeslagen.

Op het door Gerrit geschreven titelblad staat de bovenvermelde tekst. Folio 2 is blanco. Op folio 3 heeft Gerrit, naast een niet-ingevoerd kader van een wapen, geschreven:

'Noordhollandsche Synodus

het gedeelte van Holland nu in opsigt van het geestelyk regtsgebied onder de naam van Noordhollandsche Synode bekend heeft in het geheel behoord onder de directie van het Uytregtsche Bisdom, maar wanneer A^o 1560. alhier de Nieuwe Bisdommen opgerigt wierden, wierd deese gantsche streek met nog een gedeelte van Rijnland tot een Bisdom op sig selve gesteld en het Bisdom van Haarlem genoemd sie de Bul oudh: v: Kenmerl^d 61. was onder het Uytregtse Bisdom in vier Dekenschappen verdeeld
 Kenmerland. oudh: v: Kennemerl^d 17.
 Amstelland. oudh: v: Noordh: 85.
 Westvriesland. Oudh: v: Noordh: 317.
 Goyland uyt v. Oudh: 2.d. 190.358. 3.d. 343. 1.d. 120.

Op folio 5 (folio 4 is blanko) begint de beschrijving van West-vriesland als eerste van vijftien verschillende gebieden. De laatste vijf daarvan zijn eilanden, die in hun geheel behandeld zijn alsof het plaatsen waren. Daarna volgt vanaf fol. 15 een beschrijving van 161 plaatsens in alfabetische volgorde.

Per plaats is linksboven de omtrek van een wapen aangegeven, dat maar een enkele keer is ingevuld. De beschrijvingen beginnen in het algemeen met de ligging van de plaats, waarbij meestal het dekenschap, maar ook wel het rechtsgebied of de classis genoemd wordt.¹ Daarna volgen vooral historische gegevens, waarbij de bron is aangegeven. Soms wordt zelfs alleen naar een bron verwezen, zonder dat er iets uit overgenomen wordt. In het manuscript liggen verschillende losse briefjes met aantekeningen, kennelijk bedoeld om die bij gelegenheid op de betreffende bladen bij te schrijven. Af en toe wordt een anekdote vermeld, zoals bij Oostwoude: 'twee blind geboorene broeders kennen [sic] het N: testament, Psalmen en meer Saaken geheel van buyten opzeggen.'² Bij Santvoort zijn als 160a en 160b twee bladen met gedrukte gedichten van Paulus Loot, heer van Zandvoort, meegebonden.

Behalve de enkele ingetekende wapenschilden komen in dit manuscript géén afbeeldingen voor! Ze worden echter wél genoemd. Rechts boven bij de plaatsbeschrijvingen wordt in kleine letters verwezen naar zowel oudere afbeeldingen als naar tekeningen uit 1726³ of 1727, waarbij enkele keren de letters C:P.⁴ staan. Het is niet duidelijk met welk doel deze verwijzingen opgenomen zijn. Uit de hierna volgende lijst blijkt dat op één blad vaak naar twee, of zelfs drie, afbeeldingen verwezen wordt. Soms wordt daarbij aangegeven dat er van dat onderwerp twee of meer plaatjes zijn. Bij de 161 genoemde plaatsens en 5 eilanden worden 238 keer naar een of meer afbeeldingen verwezen. In totaal worden er ruim 300 genoemd. Daarbij staat bij 44 plaatsens (met 65 afb.) geen jaartal, bij 85 plaatsens (98 afb.) een jaartal van vóór 1720 (de meeste van de 17^e eeuw) en bij 108 plaatsens (met 143 afb.) het jaartal 1726 of 1727.

De tekst van het manuscript doet aan een jaartallenboek denken, want de meeste alinea's beginnen met een jaartal. Die zijn vaak uit de 15^e, 16^e of 17^e eeuw, maar ook oudere datums komen voor. Daaruit blijkt dat Gerrit veel oude geschriften geraadpleegd heeft, die hij ook steeds noemt. Tot de nieuwere bronnen behoort Brouërius van Nidek's *Kabinet*,⁵ dat in 1727-1733 verscheen in zes delen. Aan het schrift is te zien dat er gedurende langere tijd aan dit manuscript gewerkt is. Enkele mededelingen van Gerrit, zoals de bevestiging van een predikant in Holysloot in 1726, waarbij hij aanwezig was, en een zware brand op het eiland Marken op 30 sept. 1731,⁶ geven ongeveer aan wanneer hij met dit manuscript bezig was.

Verband met andere handschriften

Op basis van de opgegeven titels (er staan immers geen tekeningen in dit handschrift) is een vergelijking gemaakt met de tekeningen in de Noord-Hollandse manuscripten van Andries Schoemaker (zie het hoofdstuk Noord-Hollandse handschriften). Dat levert vraagtekens op, want jaartallen komen niet overeen of ontbreken, de tekenaar of het jaartal is niet genoemd of de omschrijvingen zijn ongelijk.

Toch is een duidelijke conclusie mogelijk: bijna alle ruim 300 afbeeldingen waarnaar Gerrit verwijst zijn te vinden tussen de meer dan 1.300 tekeningen in *Beschryving en Afbeelding van West-Friesland (...)* van Andries. Enkele staan in een van Andries' andere Noord-Hollandse handschriften. Verder blijkt dat alle 108 verwijzingen naar 143 afbeeldingen uit 1726 en 1727 tekeningen van Andries Schoemaker betreffen. Negen keer staat er 'C:P.' bij; dat zijn tekeningen van

Andries naar Cornelis Pronk. Gerrit maakt met zijn *Noordhollandse Synodus* een eigen werk over Noord-Holland en verwijst wat de afbeeldingen betreft naar het werk van zijn vader. Ook dit werk zal door zijn vroege dood onvoltooid gebleven zijn.

Een ander vergelijkingsobject is het eerste deel van *Kastelen en Gezichten van Amsterdam*, dat ook door Gerrit geschreven is. Het behandelt een groter gebied, maar er staan een veertigtal tekeningen van Noord-Hollandse gebouwen in. Daarvan zijn er tien van het slot te Egmond aan de Hoef. Helaas is ook hier door ongelijkheid van gegevens of het ontbreken er van de overeenkomst met andere manuscripten moeilijk vast te stellen.

Noten

- ¹ Deze opzet doet denken aan Gerrit's manuscript *Oudheeden van Gelderland en Zutphen*, waar bij elke plaats wordt vermeld in welk van de vier kwartieren deze ligt.
- ² Als bron wordt genoemd: 'Baudartius gedenk: gesch: b: 16.123 Chron: v: medenb:200', ofwel uit *Memorien, ofte Kort verhael der gedenckvveerdighste geschiedenissen van Nederlandt ende Vranckrijck (...)* van Willem Baudartius, in twee delen, 1620 en 1624/25.
- ³ Hoewel het er geen enkele keer bij staat, moeten het hier tekeningen van vader Andries Schoemaker betreffen, die in dat jaar Noord-Holland doorkruiste en daar veel tekeningen maakte. Overigens vaak in gezelschap van zoon Gerrit.
- ⁴ De bekende topografische tekenaar Cornelis Pronk, die in dat jaar in Noord-Holland tekende en vaak met de Schoemakers samenwerkte.
- ⁵ Brouërius van Nidek R.G., Mattheüs en Isaac le Long, Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Outheden En in 300 verscheide printtaferelen vertoont door Abraham Rademaker, 1727-1733, in 6 delen à 50 platen. Aan de platen uit Rademakers oorspronkelijke 'Kabinet' is een uitgebreide tekst toegevoegd.
- ⁶ Uit: *Postv: Octob: 472* (niet gevonden)